

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 9, Αρ. 2Α (2017)

Ο Σχεδιασμός της Μάθησης

Τόμος 2, Μέρος Α

Πρακτικά

9^ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή
& εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Αθήνα, 23 – 26 Νοεμβρίου 2017

Ο Σχεδιασμός της Μάθησης

Επιμέλεια
Αντώνης Λιοναράκης
Σύλβη Ιωακειμίδου
Μαρία Νιάρη
Γκέλη Μανούσου
Τόνια Χαρτοφύλακα
Σοφία Παπαδημητρίου
Άννα Αποστολίδου

ISBN 978-618-82258-7-9
ISBN SET 978-618-82258-5-5

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης

Στόχοι και Θεματολογία Γραπτών Εργασιών: Μια
Μελέτη Περίπτωσης στο Ελληνικό Ανοικτό
Πανεπιστήμιο.

*ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΤΣΙΤΣΑ, ΑΔΑΜΑΝΤΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΣΠΑΝΑΚΑ*

doi: [10.12681/icodl.1364](https://doi.org/10.12681/icodl.1364)

Στόχοι και Θεματολογία Γραπτών Εργασιών:
Μια Μελέτη Περίπτωσης στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Objectives and Themes of Written Assignments:
A Case Study at the Hellenic Open University

Πολυξένη Τσίτσα
Μαθηματικός, Med
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
polyxtsitsa@gmail.com

Αδαμαντία Σπανακά
Καθηγήτρια-Σύμβουλος
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
madspa@otenet.gr

Abstract

The topics of written assignments in Open and Distance Education and the texts that accompany them (instructions, assessment criteria) are an important part of the educational material – multitexts – and provide scientific and methodological directions. In our study we investigated the teaching and learning objectives of multitexts formed by the Coordinator of Module EKP65 (Open and Distance Education) of the postgraduate programme "Studies in Education" in Hellenic Open University (HOU). Specifically, we categorized the topics of the Module's written assignments, depending on their educational objectives whilst considering the perspective of the Module's Coordinator on the design of the assignments, from the selection and formulation of the topics to the creation of the assessment criteria. For this purpose, we used a mainly qualitative approach to process the topics of the written assignments of Module EKP65, over the period 2005 to 2016, and to formulate the groups. Subsequently, we clarified concepts and procedures relating to the design and development of the topics of written assignments, and the accompanying multitexts, through a semi-structured interview with the Coordinator of Module EKP65. The research showed that the topics of written assignments cover the objectives of the Module, move to higher levels of goal setting, cultivate critical thinking, follow satisfactorily the standards of educational material in Distance Education and require actions that link theory with practice.

Keywords: *written assignments, multitexts, educational material, assessment, teaching and learning in Distance Education, categorization*

Περίληψη

Τα θέματα των Γραπτών Εργασιών (ΓΕ) στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, καθώς και τα συνοδά κείμενα-πολυκείμενα (οδηγίες εκπόνησης των εργασιών, κριτήρια αξιολόγησης), αποτελούν σημαντικό τμήμα του εκπαιδευτικού υλικού και παρέχουν επιστημονικές και μεθοδολογικές κατευθύνσεις. Στην εργασία μας διερευνήσαμε τους διδακτικούς και μαθησιακούς στόχους των πολυκειμένων που διαμορφώνονται από τον Συντονιστή της Θεματικής Ενότητας (ΘΕ) ΕΚΠ65 του ΜΠΣ «Επιστήμες της Αγωγής» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ). Ειδικότερα, κατηγοριοποιήσαμε τα θέματα των ΓΕ της ενότητας ανάλογα με τους εκπαιδευτικούς σκοπούς που επιδιώκουν και παράλληλα εξετάσαμε την οπτική του Συντονιστή πάνω στον σχεδιασμό των ΓΕ, από την επιλογή και τη διατύπωση των ζητημάτων ως τη δημιουργία των αντίστοιχων

κριτηρίων αξιολόγησης. Για τον σκοπό αυτό, χρησιμοποιήσαμε μια ποιοτική κυρίως προσέγγιση για να επεξεργαστούμε και να κατηγοριοποιήσουμε τα θέματα των ΓΕ της ΘΕ ΕΚΠ65 την περίοδο 2005-2016. Επιπρόσθετα, αποσαφηνίσαμε έννοιες και διαδικασίες που αφορούν στον σχεδιασμό και την ανάπτυξη των θεμάτων των ΓΕ και των συνοδών πολυκειμένων μέσω ημιδομημένης συνέντευξης με τον Συντονιστή της ΘΕ ΕΚΠ65. Η έρευνα έδειξε ότι τα θέματα των ΓΕ καλύπτουν τους στόχους της ΘΕ, κινούνται στα ανώτερα επίπεδα στοχοθεσίας, καλλιεργούν την κριτική σκέψη, ακολουθούν σε ικανοποιητικό βαθμό τα πρότυπα του εξ αποστάσεως εκπαιδευτικού υλικού και απαιτούν δράσεις που συνδέουν τη θεωρία με τη πράξη.

Λέξεις-κλειδιά: πολυκείμενα, γραπτές εργασίες, εκπαιδευτικό υλικό, αξιολόγηση, διδασκαλία και μάθηση στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, κατηγοριοποίηση

Εν αρχή ην τα πολυκείμενα

Στην Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση το εκπαιδευτικό υλικό αποτελεί τόσο τον κύριο παράγοντα διδασκαλίας, όσο και το βασικότερο εργαλείο μάθησης (Σπανακά, 2014). Κατά συνέπεια, ο σχεδιασμός του υλικού αυτού είναι εξαιρετικά σημαντικός και πρέπει να είναι τέτοιος, ώστε να ενεργοποιεί και να διατηρεί έναν διαρκή διάλογο μεταξύ φοιτητή/-τριας και συγγραφέα (Λιοναράκης, 2010). Στη βάση αυτή και για να βοηθηθεί ο/η φοιτητής/-τρια στην ευρετική του/της πορεία προς τη μάθηση, το εκπαιδευτικό υλικό θα πρέπει να διαθέτει ποιοτικά χαρακτηριστικά (Λιοναράκης & Παπαδημητρίου, 2002). Η ποιοτική διάσταση του εκπαιδευτικού υλικού κατά τον Λιοναράκη (2001) διαμορφώνεται από την πολυμορφικότητά του σε περιεχόμενο και σε μέσα-εργαλεία. Καθώς τα χαρακτηριστικά ενός πολυμορφικού υλικού καθορίζονται από τις παιδαγωγικές προδιαγραφές κατά την παραγωγή του, την επιλογή σε μέσα-εργαλεία για την εκπαιδευτική διαδικασία και την επικοινωνία (Χαρτοφύλακα, 2012), αλλά και την προσαρμογή του στις ανάγκες, τις δεξιότητες και τις συμπεριφορές των διδασκομένων (Σπανακά, 2007), η διαμόρφωσή του απαιτεί τη σύνθεση πολλαπλών επιστημονικών απόψεων, τον πλουραλισμό στις αρχές μάθησης, την ποικιλία στις διδακτικές μεθόδους (Χαρτοφύλακα, 2012), την επιστημονικά κατανοητή παρουσίαση του αντικειμένου με στόχο τη δημιουργική εμπλοκή των διδασκομένων (Χουλιάρα, Λιοναράκης & Σπανακά, 2011), την παιδαγωγική συνέργεια όλων των παραγόντων (κείμενο, εικόνα, εφαρμογή κ.ά.) που συνεπάγεται αποτελεσματικότητα (Κουμιά, 2005). Ένα μοντέλο για τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη ενός πολυμορφικού εκπαιδευτικού πακέτου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση αποτελεί η διατύπωση των αρχών κατά West-Λιοναράκη. Πρόκειται για μια τυπολογία που αφορά στη δομή και στις μορφές του εκπαιδευτικού υλικού, καθώς το κατηγοριοποιεί σε τρεις δέσμες (Γκιόσος & Κουτσούμπα, 2005· Λιοναράκης, 2001· Λιοναράκης, 2014):

(α) Στην πρώτη δέσμη περιέχονται τα βασικά δομικά στοιχεία του υλικού (το κείμενο, τα προκείμενα και τα μετακείμενα).

(β) Στη δεύτερη δέσμη ανήκουν τα στοιχεία που εντάσσονται στην πολύπλευρη αντιμετώπιση του γνωστικού αντικειμένου, κυρίως διευκρινιστικό - επεξηγηματικό υλικό, γλωσσικό ή μη (τα διακείμενα, τα επικείμενα, τα παρακείμενα - φωτογραφίες, γραφήματα κ.ά. - και τα περικείμενα - εμβόλιμα πρόσθετα κείμενα).

(γ) Τέλος, στην τρίτη δέσμη συγκαταλέγονται τα πολυαντικείμενα - τα ηλεκτρονικά μέσα μεταφοράς όλων των δεδομένων που υποστηρίζουν τη διδακτική πράξη - και τα πολυκείμενα - στοιχεία της αλληλεπίδρασης με τον διδάσκοντα (Λιοναράκης, 2001).

Τα πολυκείμενα αποτελούν ξεχωριστό και ταυτόχρονα θεμελιώδες τμήμα του εκπαιδευτικού υλικού στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και δρουν τόσο διδακτικά όσο και μαθησιακά ανάλογα με την προέλευση και το σκοπό που υπηρετούν κάθε φορά. Περιλαμβάνουν τις έντυπες μορφές επικοινωνίας και πληροφόρησης που αναπτύσσονται μεταξύ του/της διδασκομένου/-ης και του/της διδάσκοντα/-ουσας, ενώ μέσω της συσχέτισής τους με την εκπόνηση μιας Γραπτής Εργασίας εξυπηρετούν τους μαθησιακούς στόχους της εφαρμογής, της ανάλυσης, της σύνθεσης και της αξιολόγησης (Γκιόσος & Κουτσούμπα, 2005). Τα πολυκείμενα προέρχονται από τρεις πηγές:

(α) Διαμορφώνονται κυρίως από τον/τη Συντονιστή/-στρια κάθε παρεχόμενης Θεματικής Ενότητας και είναι τα θέματα, οι οδηγίες εκπόνησης και τα κριτήρια αξιολόγησης των Γραπτών Εργασιών που πρέπει να επεξεργαστεί ο/η φοιτητής/-τρια.

(β) Παράγονται από τον/την Καθηγητή/-τρια Σύμβουλο κατά τον αναλυτικό σχολιασμό και την αξιολόγηση των Γραπτών Εργασιών, την αποστολή πληροφοριών και συμπληρωματικών πηγών και την ενημέρωση για τις απαιτούμενες δεξιότητες στην εκτέλεση δραστηριοτήτων.

(γ) Δημιουργούνται από την αλληλεπίδραση μεταξύ διδάσκοντα/-ουσας και διδασκομένων μέσω του γραπτού εκπαιδευτικού διαλόγου και της ανταλλαγής πληροφοριών και απόψεων πάνω στο επιστημονικό αντικείμενο.

Ως τμήμα του εξ αποστάσεως εκπαιδευτικού υλικού, τα πολυκείμενα, ειδικά στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστημίο (ΕΑΠ), διέπονται από τις ίδιες αρχές με αυτό. Από τη μια, στοχεύουν σε ένα διαδικαστικό τμήμα των σπουδών που αφορά στην κατανόηση των απαιτήσεων κάθε Θεματικής Ενότητας. Από την άλλη, υποβοηθούν κυρίως τον/τη φοιτητή/-τρια τόσο στην εξατομικευμένη μάθηση, βάσει της έρευνας των Χουλιάρα, Λιοναράκη και Σπανακά (2011), όσο και στην αυτορρυθμιζόμενη, ενεργητική και κριτική μάθηση, ό,τι δηλαδή κάνει το έντυπο εκπαιδευτικό υλικό του ΕΑΠ σύμφωνα με τη βιβλιογραφική επισκόπηση που παρουσίασε το 2010 η Νικολάκη. Για να πετύχουν στα παραπάνω, απαιτείται ένας σαφής, καθαρός, αναλυτικός και επεξηγηματικός χαρακτήρας του περιεχομένου τους, ο οποίος παρακολουθεί τους μαθησιακούς στόχους και λαμβάνει υπόψη τα χαρακτηριστικά του/της κάθε φοιτητή/-τριας και της ομάδας.

Αποσαφηνίζοντας τον τίτλο της έρευνας

Η έρευνα μελετά τους στόχους και τη θεματολογία των Γραπτών Εργασιών. Οι στόχοι αναφέρονται στα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα και αφορούν σε γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις. Η θεματολογία είναι το σύνολο των θεμάτων των Γραπτών Εργασιών και των κειμένων που τα συνοδεύουν (οδηγίες εκπόνησης της εργασίας και κριτήρια αξιολόγησης). Αυτά τα πολυκείμενα συνδέονται άμεσα με τα σημαντικότερα εργαλεία στην εκπαιδευτική διαδικασία της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης για μάθηση μέσω της πράξης και εξατομικευμένης διδασκαλίας, τις Γραπτές Εργασίες (Σπανακά, 2010). Κατά την εκπόνηση των εργασιών ο/η φοιτητής/-τρια δραστηριοποιείται μέσω των ζητημάτων που τίθενται, μελετά κριτικά και σε βάθος το υλικό, αλληλεπιδρά με αυτό, συντάσσει ένα ακαδημαϊκό κείμενο, παρουσιάζει επιχειρήματα κ.ά., αλλά κυρίως κάνει λάθη για τα οποία λαμβάνει διορθώσεις (Race, 1999).

Συνεπώς, το θέμα κάθε Γραπτής Εργασίας οφείλει να συνδράμει στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων διανόησης και να συμβάλλει σύμφωνα με τη Φαναρίτη (2010) στη μαθησιακή αυτονομία των φοιτητών/-τριών μέσω των στοιχείων του ενδιαφέροντος, της κατανόησης, της σύνδεσης με τη θεωρία και της σαφήνειας των οδηγιών. Αντίστοιχα, καθώς τα κριτήρια αξιολόγησης ορίζουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο γίνεται κατανοητή, έγκυρη και αξιόπιστη η διαδικασία της αξιολόγησης (Morais, 2002), πρέπει

να παρέχονται γραπτώς κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας, να είναι συγκεκριμένα για κάθε δραστηριότητα και να χαρακτηρίζονται από διαφάνεια ως προς το τι αξιολογείται, πώς αξιολογείται και γιατί αξιολογείται (Leydon, Wilson, & Boyd, 2014). Άλλωστε, τα κριτήρια οδηγούν, μεταξύ άλλων, στον εντοπισμό των βασικών εννοιών μιας εργασίας, στον ορισμό συγκεκριμένων στόχων προς επίτευξη και στην οργάνωση του σχεδίου (Bloxham & West, 2007).

Σημαντικότητα της έρευνας

Τα πολυκείμενα, αν και τμήματα του εκπαιδευτικού υλικού στο ΕΑΠ που αφορούν στη δημιουργία, στην εκπόνηση, στην αξιολόγηση και στην επαναδια-πραγμάτευση των Γραπτών Εργασιών μέσα από την επικοινωνία διδασκόντων/-ουσών και διδασκομένων, δεν έχουν τύχει συστηματικής μελέτης. Οι έρευνες επικεντρώνονται στα σχόλια ανατροφοδότησης που παράγονται από τους Καθηγητές/-τριες Συμβούλους κατά τη διόρθωση των Γραπτών Εργασιών. Ειδικά, τα πολυκείμενα που διαμορφώνουν οι Συντονιστές/-στριες των Θεματικών Ενοτήτων εξετάζονται περιστασιακά κυρίως σε ποσοτικές έρευνες με ερωτήματα σχετικά με το βαθμό ενδιαφέροντος της θεματολογίας των Γραπτών Εργασιών. Η πρωτοτυπία του θέματος της συγκεκριμένης έρευνας εντοπίζεται: (α) αφενός στο ότι εξετάζει ειδικά τα πολυκείμενα που παράγονται από τον Συντονιστή και συγκεκριμένα στη ΘΕ ΕΚΠ65 του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Σπουδές στην Εκπαίδευση» του ΕΑΠ, όπου δεν υπάρχει άλλη σχετική έρευνα. (β) Αφετέρου στο ότι αποτελεί μια πρώτη συστηματική προσπάθεια καταγραφής και επεξεργασίας των θεμάτων των Γραπτών Εργασιών που εκπονήθηκαν στα πλαίσια της ΘΕ ΕΚΠ65 κατά την περίοδο 2005-2016. Μέσα από αυτήν την εργασία γίνεται προσπάθεια προσδιορισμού των διδακτικών και μαθησιακών στόχων που θέτει μέσω των εκφωνήσεων ο Συντονιστής της ενότητας.

Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των διδακτικών και μαθησιακών στόχων των πολυκειμένων που παράγονται από τον Συντονιστή Θεματικής Ενότητας (ΘΕ) του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Σπουδές στην Εκπαίδευση» του ΕΑΠ. Συγκεκριμένα, επιχειρείται μια κατηγοριοποίηση των θεμάτων των Γραπτών Εργασιών της ΘΕ ΕΚΠ65 σε σχέση με τους στόχους που αναδεικνύουν και εξέταση της οπτικής του Συντονιστή πάνω στο σχεδιασμό των Γραπτών Εργασιών.

Τα **ερευνητικά ερωτήματα** που τέθηκαν αφορούν:

1. Στον ρόλο των πολυκειμένων στη διδακτική και μαθησιακή διαδικασία.
2. Στη στόχευση της θεματολογίας των Γραπτών Εργασιών.
3. Στην κατηγοριοποίηση των θεμάτων των Γραπτών Εργασιών της ΘΕ ΕΚΠ65 (κατά την περίοδο 2005-2016).
4. Στον τρόπο που διαμορφώνονται τα πολυκείμενα από τον Συντονιστή της ΘΕ ΕΚΠ65.
5. Στην αξιοποίηση των πολυκειμένων.

Μεθοδολογικό πλαίσιο

Η παρούσα έρευνα έχει κυρίως ποιοτική προσέγγιση, καθώς αναφέρεται στην κατηγοριοποίηση και στην ανίχνευση των διδακτικών στόχων της θεματολογίας των Γραπτών Εργασιών της ΘΕ ΕΚΠ65, αλλά και στη διερεύνηση των απόψεων του Συντονιστή - παραγωγού αυτής της θεματολογίας. Ως ενδεδειγμένα εργαλεία για την κάλυψη των στόχων της έρευνας επιλέχθηκαν η ανάλυση περιεχομένου αναφορικά με τα θέματα των Γραπτών Εργασιών και τα συνοδά κείμενα, καθώς και η ημιδομημένη

συνέντευξη του Συντονιστή για την αποσαφήνιση εννοιών και διαδικασιών. Η **ποιοτική ανάλυση περιεχομένου** εστιάζει στο ίδιο το υλικό και με αφετηρία την απόδοση νοήματος σε αυτό δημιουργείται μέσω μιας συστηματικής διαδικασίας κωδικοποίησης και αναγνώρισης θεμάτων ένα σύστημα κατηγοριών (Hsieh & Shannon, 2005), το κείμενο αναλύεται βάσει των κατηγοριών αυτών και στη συνέχεια ερμηνεύεται σύμφωνα με τα ερευνητικά ερωτήματα. Στην έρευνά μας, ωστόσο, χρησιμοποιήσαμε δεύτερο επίπεδο και την **ποσοτική παράμετρο**, καταγράφοντας τη συχνότητα εμφάνισης των κατηγοριών που προέκυψαν. Συγκεκριμένα, σχεδιάσαμε αρχικά φύλλα εργασίας για την καταγραφή των στοιχείων από τις εκφωνήσεις των Γραπτών Εργασιών και τα συνοδά κείμενα και καταγράψαμε τα δεδομένα αυτά. Στη συνέχεια επιλέξαμε τις κατηγορίες με βάση αφενός το θεωρητικό πλαίσιο και τα ερευνητικά ερωτήματα και αφετέρου την ερμηνεία του κειμένου (σύμφωνα με τη διαδικασία ανοικτής κωδικοποίησης, Τσιώλης, 2014). Τέλος, συμπληρώσαμε τους αντίστοιχους πίνακες κατηγοριοποίησης.

Αντίστοιχα, προτιμήθηκε η **ημιδομημένη συνέντευξη** για την σε βάθος κατανόηση των απόψεων και εμπειριών του Συντονιστή της Θεματικής Ενότητας σε σχέση με τη διαμόρφωση των πολυκειμένων, ως μια ανοικτή και ευέλικτη διαδικασία, που επιτρέπει στους συμμετέχοντες να αναπτύξουν ελεύθερα τις απόψεις τους και στην ερευνήτρια να αλλάξει τη διάταξη των προκαθορισμένων ερωτήσεων, να τις τροποποιήσει, να τις εμπλουτίσει ή να τις παραλείψει ανάλογα με τις απαντήσεις, τα σχόλια ή τις απορίες του ερωτώμενου (Robson, 2010).

Κατά συνέπεια, το δείγμα της έρευνας αποτελείται από δύο μέρη:

(α) τις εκφωνήσεις των 44 θεμάτων των Γραπτών Εργασιών και τα συνοδά τους κείμενα που δόθηκαν στους/στις φοιτητές/-τριες της ΘΕ ΕΚΠ65 κατά τη διάρκεια ένδεκα (11) ακαδημαϊκών ετών (τέσσερα ανά έτος τη χρονική περίοδο 2005-2016) και τα οποία προέρχονται από το αρχείο του Συντονιστή της Θεματικής Ενότητας.

(β) τις απόψεις και εμπειρίες του Καθηγητή Αντώνη Λιοναράκη, Συντονιστή της ΘΕ ΕΚΠ65 και δημιουργό των συγκεκριμένων πολυκειμένων (θέματα Γραπτών Εργασιών, οδηγίες εκπόνησης, κριτήρια αξιολόγησης).

Τέλος, δόθηκε βαρύτητα στον έλεγχο ποιότητας (α) της ερευνητικής διαδικασίας με τα κριτήρια των Lincoln και Guba: πιστότητα μέσω της διασταύρωσης των ευρημάτων από την ανάλυση περιεχομένου και τη συνέντευξη, μεταφοριστικότητα με τη λεπτομερή περιγραφή της διαδικασίας, φερεγγυότητα με την αποτύπωση των μεταβολών σε σχέση με τον ερευνητικό σχεδιασμό, επαληθευστικότητα δεδομένων και ευρημάτων (Τσιώλης, 2014) και (β) της κατηγοριοποίησης με τους κανόνες της αντικειμενικότητας, εξαντλητικότητας, καταλληλότητας και αμοιβαίου αποκλεισμού (Παναγιωτακόπουλος & Κουστουράκης, 2001β).

Κύρια ευρήματα

A. Κατηγοριοποίηση με βάση τα Θεματικά Πεδία

Από την κατηγοριοποίηση των θεμάτων με βάση τα θεματικά πεδία προέκυψαν τρεις κατηγορίες με τις αντίστοιχες υποομάδες τους:

Στην κατηγορία **Ανοικτή Εκπαίδευση σε περιβάλλον εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης** συναντάμε κυρίως θέματα σχετικά με τη φιλοσοφία της Ανοικτής Εκπαίδευσης και την ίδρυση και τη λειτουργία του ΕΑΠ, σχεδόν πάντα στην 1^η εργασία κάθε έτους.

Στην κατηγορία **εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση** τα θέματα κινούνται κυρίως γύρω από τα εκπαιδευτικά εργαλεία. Το Εκπαιδευτικό Υλικό (ΕΥ) έχει τη συχνότερη εμφάνιση με ζητήματα δημιουργίας στην 4^η Γραπτή Εργασία και την παραγωγή πολυκειμένων στην 3^η εργασία. Ακολουθούν ο σχεδιασμός των Ομαδικών Συμβουλευτικών Συναντήσεων

(ΟΣΣ) στην 3^η ΓΕ και η χρήση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στην 4^η ΓΕ.

Στην κατηγορία **Αξιολόγηση** τα θέματα αφορούν σχεδόν κατά αποκλειστικότητα στο ΕΑΠ πάντα στη 2^η ΓΕ, ενώ το 2016 ζητείται αξιολόγηση βιβλιογραφικών πηγών.

Τα αντίστοιχα πεδία εμφανίζονται και στα θέματα εξετάσεων, ενώ παρατηρείται **ταύτιση** σε ένα τουλάχιστον πεδίο ανά έτος με τα θέματα των Γραπτών Εργασιών.

B. Κατηγοριοποίηση με βάση τα είδη

Η κατηγοριοποίηση των θεμάτων με βάση τα είδη ανέδειξε 3 βασικές κατηγορίες:

Το **δοκίμιο** ένα κείμενο περιορισμένης έκτασης και συγκεκριμένης δομής (εισαγωγή, κύριο μέρος, συμπεράσματα), που πραγματεύεται ένα θέμα εκφράζοντας τις απόψεις του/της συγγραφέα με βασικό εργαλείο την επιχειρηματολογία. Αναφέρεται συνήθως στην Ανοικτή Εκπαίδευση σε περιβάλλον εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης και είναι κυρίως το είδος της 1^{ης} Γραπτής Εργασίας (στα 10 από τα 11 ακαδημαϊκά έτη).

Μικρά δοκίμια είναι κατά κύριο λόγο και τα θέματα των εξετάσεων.

Την **εργασία έρευνας-αξιολόγησης**, μια πρόταση αξιολόγησης επί χάρτου με συγκεκριμένους άξονες περιεχομένου (σκοπός αξιολόγησης, ερευνητικά ερωτήματα/υποθέσεις, θεωρητικό πλαίσιο, άξονες και κριτήρια αξιολόγησης, μεθοδολογικό πλαίσιο) ή τμήματα αυτής (για παράδειγμα, διαμόρφωση των μεθοδολογικών εργαλείων). Πρόκειται για το κυρίαρχο είδος της 2^{ης} Γραπτής Εργασίας (στα 10 από τα 11 ακαδημαϊκά έτη).

Και την **εργασία εφαρμογής**, την υλοποίηση θεωρητικών αρχών μέσα από τη σύνθεση και παρουσίαση ενός έργου, όπως είναι η ανάπτυξη του εκπαιδευτικού υλικού, η οργάνωση μιας ΟΣΣ, η διαμόρφωση πολυκειμένων κ.ά. Η γραπτή αυτή δημιουργία έχει τη μορφή αναφοράς, σχολίων ανατροφοδότησης, επιστολής ή οδηγού. Η εργασία εφαρμογής αφορά στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και είναι το είδος που συναντάται στην 3^η Γραπτή Εργασία με θέμα την Επικοινωνία και στην 4^η Γραπτή Εργασία με θέμα το Εκπαιδευτικό Υλικό (στα 9 από τα 11 ακαδημαϊκά έτη).

Δύο ακόμη είδη Γραπτών Εργασιών εμφανίζονται σποραδικά: η βιβλιογραφική επισκόπηση, ένα κείμενο που παρουσιάζει υπό την οπτική του συγγραφέα και αναλύει με κριτικό τρόπο ένα σώμα δημοσιευμένων εργασιών σχετικών με κάποιο ζήτημα, και η δέσμη ζητημάτων σύντομης διαπραγμάτευσης.

Σε κάποιες περιπτώσεις (σε 5 από τα 11 ακαδημαϊκά έτη) έχουμε **σύνθεση ειδών** σε μία εργασία (το ένα τμήμα είναι συνήθως μικρό δοκίμιο).

Γ. Κατανομή στόχων της ΘΕ ΕΚΠ65 στα θέματα των Γραπτών Εργασιών

Οι στόχοι (ένας γενικός και επτά ειδικοί) της Θεματικής Ενότητας ΕΚΠ65, σύμφωνα με τον Οδηγό Σπουδών 2015-2016 του ΕΑΠ, συνοψίζουν το τι θα είναι ικανοί να κάνουν οι απόφοιτοι με αυτά που έμαθαν. Για την κατηγοριοποίηση των θεμάτων με βάση τη στοχοθεσία της Θεματικής Ενότητας διαμοιράστηκαν οι επτά ειδικοί στόχοι σε τρεις ομάδες. Έτσι, εκτός από τον γενικό στόχο τού να μπορούν οι φοιτητές/-τριες να αναπτύσσουν ένα ακαδημαϊκό κείμενο, συναντάμε:

Τους στόχους που αναφέρονται στην Ανοικτή Εκπαίδευση σε συνθήκες εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, δηλαδή τους στόχους γνώσης της φιλοσοφίας της Ανοικτής Εκπαίδευσης, της λειτουργίας φορέων εξ Αποστασεως Εκπαίδευσης και της οργάνωσης-διοίκησης των αντίστοιχων συστημάτων.

Τους στόχους που αφορούν στη διδασκαλία, μάθηση και επικοινωνία στην Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση.

Τον στόχο αξιολόγησης θεσμών και διαδικασιών στην Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση.

Τα θέματα των τεσσάρων Γραπτών Εργασιών κάθε έτους **καλύπτουν τουλάχιστον 5 στους 8 στόχους** από όλες τις ομάδες. Μάλιστα, το 2013-2014 καλύφθηκαν 7 στόχοι.

Δ. Καταγραφή επιπέδου στοχοθεσίας γνωστικού τομέα στα θέματα των Γραπτών Εργασιών

Για την εξέταση του επιπέδου στοχοθεσίας στα θέματα των Γραπτών Εργασιών βασιστήκαμε στην αναθεωρημένη ταξινόμια των Anderson και Krathwohl του γνωστικού τομέα (Krathwohl, 2002). Κατά την καταγραφή των ρημάτων που δηλώνουν τη **στοχοθεσία του γνωστικού τομέα**, διαπιστώθηκε ότι τα θέματα των Γραπτών Εργασιών κινούνται στα **ανώτερα επίπεδα**. Συγκεκριμένα, η 1^η Γραπτή Εργασία προσεγγίζει τους διδακτικούς στόχους της **ανάλυσης** (προσδιορίζω, αναλύω, συζητώ κ.ά) και της **αξιολόγησης** (τεκμηριώνω, αιτιολογώ, αξιολογώ κ.ά), ενώ οι υπόλοιπες εργασίες βρίσκονται στο επίπεδο της **δημιουργίας** (σχεδιάζω, γράφω, συντάσσω κ.ά). Στις παραπάνω παρενθέσεις δίνονται ενδεικτικά τα κυριότερα ρήματα που συναντάμε στις εκφωνήσεις.

Ε. Καταγραφή δεξιοτήτων και σχετικών δράσεων στα θέματα των Γραπτών Εργασιών

Η καταγραφή των **δεξιοτήτων** που καλλιεργούν τα θέματα έδειξε ότι αυτές είναι κυρίως **γνωστικές**, με προεξάρχουσα την κρίση, ωστόσο συχνά (πάνω από τα μισά θέματα) επιδιώκεται και η ανάπτυξη δεξιοτήτων **μελέτης**.

Αντίστοιχα, στις **δράσεις** υπερτερούν η σύνδεση του θεωρητικού πλαισίου με εφαρμογές και η ανάπτυξη του ακαδημαϊκού λόγου, ενώ ακολουθεί η ανάπτυξη ερευνητικών σχεδίων.

ΣΤ. Κατηγοριοποίηση με βάση το πρότυπο του Εκπαιδευτικού Υλικού στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τα θέματα των Γραπτών Εργασιών αποτελούν ως πολυκείμενα τμήμα του Εκπαιδευτικού Υλικού. Εξετάσαμε τις προδιαγραφές τους με βάση τα χαρακτηριστικά του Εκπαιδευτικού Υλικού στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση επιχειρώντας μια κατάλληλη προσαρμογή (καθώς πρόκειται για ειδικό μέρος του υλικού), χρησιμοποιώντας την ταξινόμηση του εκπαιδευτικού υλικού κατά West-Λιοναράκη και ορίζοντας τρεις κατηγορίες:

(α) **Παράγοντες κατανόησης και εύκολης προσπέλασης του περιεχομένου**: σαφώς διατυπωμένα ζητούμενα – στόχοι (σαφής διατύπωση, υπογραμμισμένες λέξεις ή με έντονους χαρακτήρες, λίστα ζητουμένων, παροχή τίτλου εργασίας, διακριτές παράγραφοι για τα δεδομένα και τα ζητούμενα με αντίστοιχους τίτλους), επεξηγηματική και κατανοητή γλώσσα – απλή διατύπωση (απλή γλώσσα και διατύπωση, χρήση επεξηγηματικών λέξεων όπως δηλαδή κ.ά.), καταταμημένη παρουσίαση (διακριτές παράγραφοι, τίτλοι για τις παραγράφους, λίστες δεδομένων ή ζητούμενων).

(β) **Στοιχεία του εκπαιδευτικού υλικού**: προαπαιτούμενες γνώσεις – υλικό μελέτης – κείμενα εργασίας με ή χωρίς συμπερίληψη, περικείμενα (παραδείγματα, σενάρια), παρακείμενα (εικόνες) και πολυαντικείμενα (βίντεο), οδηγός περαιτέρω μελέτης και συμπληρωματικό υλικό, συμβουλές και οδηγίες για την αντιμετώπιση του θέματος. (γ) **Συνοδά πολυκείμενα**: αναλυτικές οδηγίες εκπόνησης της Γραπτής Εργασίας,

περιορισμός λέξεων, κριτήρια αξιολόγησης (σύστημα APA, γενικά κριτήρια, ειδικά/αναλυτικά κριτήρια, βαθμολογικά κριτήρια).

Από τη συγκέντρωση των δεδομένων γίνεται φανερό ότι ξεκινώντας από το 2005 έως το 2016 (και ιδιαίτερα τα έτη 2013-2014 και 2014-2015) τα θέματα γίνονται **πλουσιότερα** σε ποιοτικά και καινοτόμα χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα, η 1^η Γραπτή Εργασία του 2009-2010 συγκεντρώνει τον μεγαλύτερο βαθμό εμφάνισης των χαρακτηριστικών αυτών και ακολουθείται από την 3^η Γραπτή Εργασία του 2014-2015. Και οι δύο έχουν παρόμοια στοιχεία εκπαιδευτικού υλικού (προαπαιτούμενες γνώσεις, κείμενο μελέτης, συμβουλές, σημειωμένες λέξεις-κλειδιά, τίτλοι παραγράφων, αναλυτικές οδηγίες εκπόνησης της εργασίας, κριτήρια αξιολόγησης).

Από τη μελέτη των θεμάτων σχετικά με τα πρότυπα χαρακτηριστικά του Εκπαιδευτικού Υλικού στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση αναδείχθηκαν τα στοιχεία των **καλών πρακτικών** στις εκφωνήσεις των Γραπτών Εργασιών:

- Λέξεις-κλειδιά με υπογράμμιση ή έντονους χαρακτήρες και διακριτές παράγραφοι με τίτλους (για τα δεδομένα και τα ζητούμενα) ως παράγοντες κατανόησης και εύκολης προσπέλασης του περιεχομένου.
- Παράθεση προαπαιτούμενων γνώσεων και παροχή συμβουλών για την αντιμετώπιση του θέματος ως χαρακτηριστικά του Εκπαιδευτικού Υλικού στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση που πλαισιώνουν το θέμα.
- Επισύναψη αναλυτικών οδηγιών εκπόνησης εργασίας και κριτηρίων αξιολόγησης ως συνοδά πολυκείμενα.

Η μελέτη των θεμάτων των Γραπτών Εργασιών της περιόδου 2005-2016 στη ΘΕ ΕΚΠ65 και των συνοδών κειμένων (οδηγίες εκπόνησης, κριτήρια αξιολόγησης) παρείχε τα παρακάτω ευρήματα:

Η διαμόρφωση των θεμάτων ακολουθεί το χρονοδιάγραμμα μελέτης και τους στόχους της Θεματικής Ενότητας, επιζητά τις δράσεις σύνδεσης του θεωρητικού πλαισίου με τις εφαρμογές, επιδιώκει την κατανόηση του ακαδημαϊκού περιβάλλοντος από τους/τις φοιτητές/-τριες και αποβλέπει στην κατάκτηση των ανώτερων επιπέδων διδακτικής στοχοθεσίας στον γνωστικό τομέα με την σταδιακή ανάπτυξη δεξιοτήτων. Επιπλέον, μέσα από τη μελέτη αναδεικνύονται καλές πρακτικές για τις προδιαγραφές θεμάτων με βάση το πρότυπο του εκπαιδευτικού υλικού στην εκπαίδευση από απόσταση.

Αντίστοιχα, η ανάλυση του περιεχομένου της συνέντευξης του Συντονιστή της ΘΕ ΕΚΠ65 οδήγησε στα εξής:

Τα πολυκείμενα, οι έντυπες μορφές επικοινωνίας και πληροφόρησης που αναπτύσσονται μεταξύ του/της διδασκομένου/-ης και του/της διδάσκοντα/-ουσας, και ειδικά εκείνα που διαμορφώνονται από τον/τη Συντονιστή/-στρια, έχουν μεγάλη αξία. Μέσω τον πολυκειμένων ο/η Συντονιστής/-στρια καθορίζει την επιστημονική και μεθοδολογική κατεύθυνση της Θεματικής Ενότητας, συντονίζει την ομάδα των Καθηγητών/-τριών Συμβούλων, χρησιμοποιεί την Γραπτή Εργασία ως εργαλείο μάθησης των φοιτητών/-τριών, ορίζει τις επιθυμητές προς ανάπτυξη δεξιότητες, συχνά χρησιμοποιώντας κατάλληλα ρήματα, απομυθοποιεί στα μάτια των φοιτητών/-τριών τα στοιχεία της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, προτρέπει για ουσιαστικές τεκμηριωμένες απαντήσεις, διαμορφώνει το περιεχόμενο των Γραπτών Εργασιών σύμφωνα με τους στόχους της Θεματικής Ενότητας και μια σειρά από σημαντικά κριτήρια, απαλύνει την επίδραση του «διαφορετικού» και του «αυτονόητου» στην Εκπαίδευση, κοινοποιεί τις οδηγίες εκπόνησης των εργασιών και τα αντίστοιχα κριτήρια αξιολόγησης, μεριμνά για την πολύπλευρη αξιοποίηση των κειμένων αυτών.

Γίνεται φανερό ότι η μελέτη των τεκμηρίων και η ανάλυση της συνέντευξης του Συντονιστή συμφωνούν σε βασικά στοιχεία ως προς τις εκφωνήσεις των θεμάτων των

Γραπτών Εργασιών, καθώς αυτά: διαμορφώνουν το περιεχόμενο των εργασιών βάσει των μαθησιακών στόχων που θέτει η Θεματική Ενότητα, ορίζουν μέσω επιλεγμένων ρημάτων τους διδακτικούς στόχους υψηλού επιπέδου και τις υποψήφιες για καλλιέργεια γνωστικές δεξιότητες, καθιστούν τις Γραπτές Εργασίες εξαιρετικά εργαλεία μάθησης των φοιτητών/-τριών, επειδή απαιτούν τόσο τη μελέτη όσο και δράσεις για την εφαρμογή της θεωρίας στην πράξη, στοχεύουν στη γνωριμία και την εξοικείωση των φοιτητών/-τριών με το περιβάλλον και τους παράγοντες σπουδών στο ΕΑΠ.

Συμπεράσματα

A. Ο ρόλος των πολυκειμένων στη διδακτική και μαθησιακή διαδικασία

Βάσει του 1^{ου} ερευνητικού ερωτήματος διαπιστώθηκε ότι ο ρόλος των πολυκειμένων του Συντονιστή βρίσκεται στον προσδιορισμό της επιστημονικής και μεθοδολογικής κατεύθυνσης της ενότητας και στον συντονισμό της ομάδας των Καθηγητών-Συμβούλων, ώστε να λειτουργεί με συνοχή. Σύμφωνα με την έρευνα του Μαρκάκη (2007) στη ΘΕ ΕΚΠ65 υπάρχει πράγματι μια κοινή κουλτούρα ανάμεσα στους/στις διδάσκοντες/-ουσες, που είναι εμφανής και στο σχολιασμό των Γραπτών Εργασιών.

B. Η στόχευση της θεματολογίας των Γραπτών Εργασιών

Σύμφωνα με την απάντηση στο 2^ο ερευνητικό ερώτημα, η θεματολογία των ΓΕ αποσκοπεί:

- Στην κάλυψη των διδακτικών και μαθησιακών στόχων της Θεματικής Ενότητας. Οι μαθησιακοί στόχοι εντάσσονται σύμφωνα με τον Συντονιστή της ΘΕ ΕΚΠ65 στο περιεχόμενο των εργασιών κατά τη διάρκεια του έτους. Τα θέματα των τεσσάρων Γραπτών Εργασιών κάθε έτους καλύπτουν τουλάχιστον 5 στους 8 στόχους και από τις τρεις ομάδες (ΑΕ και συνθήκες εξΑΕ, διδασκαλία-μάθηση-επικοινωνία στην ΑεξΑΕ, αξιολόγηση στην ΑεξΑΕ).
- Στη διευκόλυνση της μάθησης μέσω των Γραπτών Εργασιών, καθώς απαιτείται μελέτη-εμπλοκή-δράση. Η συγγραφή εργασιών αυξάνει την κατανόηση του γνωστικού αντικειμένου (Tyhjälä, 1998), η επιλογή κατάλληλων θεμάτων αναπτύσσει το ενδιαφέρον των φοιτητών/-τριών στη μελέτη τους (Race, 1999), η δυνατότητα εφαρμογής των θεωρητικών γνώσεων στην πράξη και η ανταπόκριση των ζητούμενων στο εκπαιδευτικό υλικό υποστηρίζει τη μαθησιακή αυτονομία (Φαναρίτη & Σπανακά, 2010), οι απαιτούμενες δράσεις εφαρμογών ικανοποιούν τη βασική αρχή της Εκπαίδευσης Ενηλίκων για σύνδεση σκέψης και πράξης (Κόκκος, 1998· Χατζηαβραάμ, 2013). Όπως προκύπτει από τη μελέτη των εκφωνήσεων των Γραπτών Εργασιών, η σύνθεση διαφορετικών ειδών (δοκίμιο, έρευνα-αξιολόγηση, εργασία εφαρμογής κ.ά.) σε μια εργασία, ο τύπος των καταγεγραμμένων δράσεων (σύνδεση θεωρητικού πλαισίου με εφαρμογές, ανάπτυξη ερευνητικών σχεδίων), η ανάθεση ρόλων στους/στις φοιτητές/-τριες (διδασκόντων, αξιολογητών κ.ά), η αντιστοίχιση των θεμάτων με το Εκπαιδευτικό Υλικό ικανοποιούν τον προαναφερθέντα στόχο της θεματολογίας.
- Στην ανάπτυξη κυρίως γνωστικών δεξιοτήτων. Σύμφωνα με τον Συντονιστή της ΘΕ ΕΚΠ65 κάθε έννοια που συναντάμε στις εκφωνήσεις ορίζει κάποια γνωστική δεξιότητα που θέλουμε να αναπτύξει ο/η φοιτητής/-τρια, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τη μελέτη των θεμάτων των Γραπτών Εργασιών. Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας φανερώνουν ότι οι εργασίες στην ΘΕ ΕΚΠ65 καλλιεργούν πρωτίστως τις γνωστικές δεξιότητες (όπως κρίση, ανάλυση, δημιουργικότητα, ερμηνεία, σύνθεση κ.ά.) και καταδεικνύουν πόσο σημαντικά είναι τα πολυκείμενα

που διαμορφώνονται από τον Συντονιστή στη μαθησιακή πορεία του/της φοιτητή/-τριας, καθώς η έρευνα της Τουρκοχωρίτη (2012) για την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης σε εκπαιδευτικό υλικό της ΘΕ ΕΚΠ65 καταγράφει χαμηλό βαθμό στο περιεχόμενο και μεσαίο στις δραστηριότητες (σελ. 101).

- Στην απομυθοποίηση των δεδομένων στο πλαίσιο των σπουδών στο ΕΑΠ. Ο Συντονιστής της ΘΕ ΕΚΠ65 αναφέρει ότι γίνεται μια προσπάθεια για να μπορέσουν να δούνε οι φοιτητές/-τριες με μια άλλη ματιά κάποια πράγματα τα οποία βιώνουν, υποδυόμενοι/-ες ρόλους διδασκόντων, αξιολογητών κ.ά. για τις απαιτήσεις των εργασιών. Η ιδιαίτερη αυτή πτυχή της θεματολογίας στην ΘΕ ΕΚΠ65 αυξάνει το ενδιαφέρον, την κατανόηση αντικειμένου και καταστάσεων και βρίσκεται σε συμφωνία με έρευνες που έχουν καταγράψει ότι οι Γραπτές Εργασίες συμβάλλουν στην αναθεώρηση των αντιλήψεων (Tynjälä, 1998· Κυριάκου, 2004), επηρεάζουν τη διαδικασία της σκέψης (Οικονομίδη, 2006), προκαλούν αναστοχασμό πάνω στις γνώσεις και τη σχέση του/της φοιτητή/-τριας με την επιστήμη (Γεροτόλιος, 2014).
- Στη συμβολή για επιτυχία στις τελικές εξετάσεις. Παρότι δεν υπάρχει γραμμική συσχέτιση των ζητούμενων των εργασιών και των θεμάτων των εξετάσεων, υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο θεματολογιών, ενώ η τεκμηρίωση των απαντήσεων (και όχι η απομνημόνευση) που απαιτείται στις εξετάσεις προφανώς καλλιεργείται κατά τη συγγραφή των εργασιών.

Γ. Η κατηγοριοποίηση των θεμάτων των Γραπτών Εργασιών της ΘΕ ΕΚΠ65 (κατά την περίοδο 2005-2016)

Από την κατηγοριοποίηση των θεμάτων των ΓΕ ως αποτέλεσμα του 3^{ου} ερευνητικού ερωτήματος, διαπιστώσαμε ότι τα θέματα ακολουθούν:

Το χρονοδιάγραμμα μελέτης. Ο Συντονιστής της ΘΕ ΕΚΠ65 επισημαίνει ότι το «πότε» οι φοιτητές/-τριες μελετούν το αντίστοιχο εκπαιδευτικό υλικό έχει τον κύριο ρόλο στην επιλογή του τύπου και του περιεχομένου μιας Γραπτής Εργασίας. Σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα μελέτης οι φοιτητές/-τριες έρχονται σταδιακά σε επαφή με τη φιλοσοφία της Ανοικτής Εκπαίδευσης, τη μέθοδο της Εκπαίδευσης από Απόσταση, τη λειτουργία του ΕΑΠ, την Αξιολόγηση συστημάτων και δομών, τις αρχές μάθησης Ενηλίκων και τις ενότητες της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης: Επικοινωνία, σχολική εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Εκπαιδευτικά Εργαλεία (σχεδιασμός/ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού, γραπτές εργασίες, προετοιμασία και υλοποίηση ΟΣΣ, χρήση ΤΠΕ). Όπως διαπιστώσαμε από τη μελέτη μας, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, το θέμα της 1^{ης} Γραπτής Εργασίας αντλείται από την κατηγορία της Ανοικτής Εκπαίδευσης σε περιβάλλον εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, το θέμα της 2^{ης} Γραπτής Εργασίας από την κατηγορία της Αξιολόγησης, ενώ η 3^η και η 4^η Γραπτή Εργασία αναφέρονται στην κατηγορία της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης.

Τη στοχοθεσία της Θεματικής Ενότητας. Οι φοιτητές/-τριες πρέπει να γνωρίζουν και να εφαρμόζουν βασικά στοιχεία που αφορούν στην Ανοικτή Εκπαίδευση σε περιβάλλον εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης από την αρχή των σπουδών τους (1^η Γραπτή Εργασία) και να αντιλαμβάνονται τη σπουδαιότητα του πεδίου της Αξιολόγησης για την εκπαίδευση (2^η Γραπτή Εργασία), καθώς σύμφωνα με τους Λιοναράκη και Σπανακά (2010) συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας των προγραμμάτων, την εξέλιξη της μάθησης των διδασκόμενων, την ανάπτυξη των ικανοτήτων των διδασκόντων/-ουσών. Αντίστοιχα, το θεματικό πεδίο της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης προσφέρεται για τις εργασίες που εφαρμόζουν τη θεωρία στην πράξη (3^η και 4^η Γραπτή Εργασία), καθώς

περιέχει κυρίως στοιχεία του περιβάλλοντος σπουδών και τα εκπαιδευτικά εργαλεία της μεθόδου της εκπαίδευσης από απόσταση (εκπαιδευτικό υλικό, ΟΣΣ, ΤΠΕ).

Την ανάγκη των φοιτητών/-τριών για κατανόηση του περιβάλλοντος σπουδών. Η θεματολογία από το πεδίο της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης ανταποκρίνεται στην απαίτηση των φοιτητών/-τριών να κατανοήσουν το περιβάλλον μέσα στο οποίο σπουδάζουν. Το τελευταίο συνάδει και με τα ευρήματα της έρευνας των Φαναρίτη και Σπανακά (2010) σύμφωνα με τα οποία το θέμα της Γραπτής Εργασίας πρέπει να προσαρμόζεται στις ανάγκες των φοιτητών/-τριών.

Την ανάπτυξη των γνώσεων που σχετίζονται με το αντικείμενο της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης και τη σταδιακή ωρίμανση των δεξιοτήτων που απαιτούνται για την παραγωγή έργου. Μέσα από τα θεματικά πεδία που προαναφέρθηκαν επεκτείνονται οι γνώσεις των φοιτητών/-τριών πάνω στο αντικείμενο της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. Ταυτόχρονα, όμως, με την ανάπτυξη των γνώσεων του/της φοιτητή/-τριας, ωριμάζουν προοδευτικά η κριτική και η δημιουργική του/της σκέψη και οι δεξιότητες που απαιτούνται για την παραγωγή ενός έργου. Η πρώτη εργασία κάθε ακαδημαϊκού έτους είναι σχεδόν πάντα δοκίμιο, η δεύτερη εργασία είναι αντίστοιχα εργασία έρευνας-αξιολόγησης, η τρίτη και η τέταρτη εργασία είναι εργασίες εφαρμογής, όπου η 3^η Γραπτή Εργασία πραγματεύεται συνήθως θέματα της επικοινωνίας, ενώ η 4^η αφορά στο εκπαιδευτικό υλικό. Η ανάπτυξη των δεξιοτήτων ακολουθεί ένα σχέδιο. Σύμφωνα με τον Συντονιστή της ΘΕ ΕΚΠ65 οι γνωστικές δεξιότητες ορίζονται μέσα από τις εκφωνήσεις των θεμάτων των Γραπτών Εργασιών με λέξεις-κλειδιά που είναι ρήματα. Η επιλογή αυτών των ρημάτων, η σειρά που δίνονται και οι σχέσεις που τα συνδέουν ακολουθούν ένα σχέδιο που οδηγεί στην εξέλιξη του επιστημονικού λόγου, στη σταδιακή ανάπτυξη των γνωστικών κυρίως δεξιοτήτων και στη βαθμιαία κατάκτηση των μαθησιακών στόχων. Γενικά, οι Γραπτές Εργασίες που μελετήσαμε κινούνται στα ανώτερα επίπεδα της αναθεωρημένης ταξινομίας του γνωστικού τομέα των Anderson και Krathwohl (Krathwohl, 2002), με την πρώτη εργασία κάθε έτους να φτάνει στο επίπεδο της Ανάλυσης ή της Αξιολόγησης και τις υπόλοιπες να κινούνται στο υψηλότερο επίπεδο, εκείνο της Δημιουργίας. Αυτό θα μπορούσε να πει κανείς ότι είναι αναμενόμενο, δεδομένου ότι η δεύτερη εργασία κάθε έτους αφορά συνήθως στην οργάνωση έρευνας αξιολόγησης, ενώ η τρίτη και η τέταρτη εργασία είναι εργασίες εφαρμογής. Συχνά μάλιστα οι εργασίες αυτές αποτελούν σύνθεση δύο ειδών, για παράδειγμα δοκιμίου και ανάπτυξης εκπαιδευτικού υλικού. Το παραπάνω εύρημα συνάδει με το στοιχείο της βιβλιογραφίας ότι τα πολυκείμενα ως μορφή του εξ αποστάσεως εκπαιδευτικού υλικού των West-Λιοναράκη που αναφέρονται στην εκπόνηση μιας Γραπτής Εργασίας, εξυπηρετούν τους διδακτικούς στόχους της εφαρμογής, της ανάλυσης, της αξιολόγησης και της σύνθεσης-δημιουργίας (Γκιόσος & Κουτσούμπα, 2005).

Τις προδιαγραφές του Εκπαιδευτικού Υλικού στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Για τις ανάγκες της έρευνας και με βάση τη μελέτη των εκφωνήσεων των Γραπτών Εργασιών, τα χαρακτηριστικά του εκπαιδευτικού υλικού στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση για αποτελεσματική μάθηση και την ταξινόμηση του υλικού κατά West-Λιοναράκη διαμορφώσαμε τρεις κατηγορίες προδιαγραφών για τα θέματα:

(α) Παράγοντες κατανόησης και εύκολης προσπέλασης του περιεχομένου (σαφώς διατυπωμένα ζητούμενα/στόχοι, επεξηγηματική-κατανοητή γλώσσα, καταταμημένη παρουσίαση). Τα πιο σημαντικά διακριτικά γνωρίσματα αυτής της ομάδας είναι η κατάτμηση του κειμένου σε διακριτές παραγράφους με τίτλους, η εμφάνιση φράσεων με έντονους χαρακτήρες και η υπογράμμιση λέξεων-κλειδιών. Αυτά συνάδουν με

στοιχεία του καταλόγου ειδικών χαρακτηριστικών εκπαιδευτικού υλικού στην Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (Μανούσου, 2008, σ. 131).

(β) Στοιχεία του εκπαιδευτικού υλικού (προαπαιτούμενες γνώσεις-υλικό μελέτης-κείμενα εργασίας με ή χωρίς συμπερίληψη, παρακείμενα και πολυαντικείμενα, οδηγός περαιτέρω μελέτης και συμπληρωματικό υλικό, συμβουλές και οδηγίες για την αντιμετώπιση του θέματος). Τα χαρακτηριστικά αυτά εξυπηρετούν τη γνώση, την κατανόηση και σε κάποιο βαθμό την ανάλυση και τη σύνθεση, σύμφωνα με τον συνδυασμό της ταξινόμησης West-Λιοναράκη των μορφών του εξ αποστάσεως εκπαιδευτικού υλικού και της ταξινομίας διδακτικών στόχων των Bloom-Krathwohl που παρουσίασαν οι Γκιόσος και Κουτσούμπα (2005, σ. 48-49).

(γ) Συνοδά πολυκείμενα (αναλυτικές οδηγίες εκπόνησης, περιορισμός λέξεων, κριτήρια αξιολόγησης). Ο συνδυασμός οδηγιών και αξόνων αξιολόγησης καθοδηγεί και υποστηρίζει ακαδημαϊκά τους/τις φοιτητές/-τριες επιλύοντας τις απορίες που δημιουργούνται κατά την εκπόνηση των εργασιών (Τσίτσα, 2015).

Μια γενική παρατήρηση είναι, ωστόσο, ότι οι εκφωνήσεις των θεμάτων των Γραπτών Εργασιών δεν συνοδεύονται συχνά από αναλυτικές οδηγίες ή κριτήρια. Το γεγονός αυτό στερεί τον/τη φοιτητή/-τρια από τη βοήθεια που χρειάζεται για τον σχεδιασμό της εργασίας του/της και από τα στοιχεία που χτίζουν την αυτονομία του/της.

Σύμφωνα με τους Χουλιάρα, Λιοναράκη και Σπανακά (2011) ο σχεδιασμός και η δόμηση του εξ αποστάσεως εκπαιδευτικού υλικού πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να υποκαθιστά, όσο αυτό είναι δυνατόν, τις διδακτικές λειτουργίες στην κλασική εκπαίδευση. Από τα ευρήματα της έρευνας προκύπτει ότι τα θέματα γίνονται από το 2005 ως σήμερα πιο πλούσια σε ποιοτικά χαρακτηριστικά, ενώ οι καλές πρακτικές για τις προδιαγραφές των θεμάτων των Γραπτών Εργασιών με βάση το πρότυπο του εκπαιδευτικού υλικού της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης περιλαμβάνουν τη σημείωση των λέξεων-κλειδιών (ρημάτων στοχοθεσίας), τις διακριτές παραγράφους με τίτλους και ρητή αναφορά σε δεδομένα-ζητούμενα, την παράθεση των προαπαιτούμενων γνώσεων, την παροχή συμβουλών, την επισύναψη αναλυτικών οδηγιών εκπόνησης μιας εργασίας και των αντίστοιχων κριτηρίων αξιολόγησης.

Δ. Ο τρόπος που διαμορφώνονται τα πολυκείμενα από τον Συντονιστή της ΘΕ ΕΚΠ65

Σε σχέση με το 4^ο ερευνητικό ερώτημα και τον τρόπο που διαμορφώνει ο Συντονιστής τα πολυκείμενα συμπεραίνουμε ότι το περιεχόμενο και τα ζητούμενα των Γραπτών Εργασιών επιλέγονται σύμφωνα με τις αρχές της ουσιαστικής μάθησης της Γνωστικής Ψυχολογίας (δηλαδή τη διαδικασία απόκτησης νέων νοημάτων μέσω ενός διδακτικού υλικού που συνδέεται με τις προϋπάρχουσες γνώσεις του/της φοιτητή/-τριας και είναι κατάλληλο για αυτόν/-ην), αλλά και με στοιχεία του οικοδομισμού για την κατασκευή γνώσης πάνω στις εμπειρίες των ατόμων. Έτσι, για τα **θέματα των Γραπτών Εργασιών** επιδιώκεται σταδιακή ανάπτυξη δεξιοτήτων με χρήση κατάλληλων ρημάτων, συμφωνία με τη στοχοθεσία της ενότητας, το χρονοδιάγραμμα μελέτης και τα προηγηθέντα θέματα μέσα στο έτος, σύνδεση με τη σπουδαιότητα του αντικειμένου για την ενότητα και τις εξελίξεις στα αντίστοιχα επιστημονικά πεδία, συσχέτιση με την επικαιρότητα και τα βιώματα των φοιτητών/-τριών.

Αντίστοιχα, **οι οδηγίες εκπόνησης** διαμορφώνονται ώστε να αποφεύγονται οι παρερμηνείες και τα «αυτονόητα» στην εκπαίδευση. Η έρευνα της Παππά (2008) με δείγμα φοιτητές/-τριες του ΜΠΣ «Σπουδές στην Εκπαίδευση» στο ΕΑΠ έδειξε ότι οι φοιτητές/-τριες κατά την εκπόνηση των Γραπτών Εργασιών δυσκολεύονται μεταξύ

άλλων με τη διατύπωση και τα ζητούμενα των θεμάτων και ζητούν σαφείς οδηγίες, πλάνο εργασίας και πρότυπες απαντήσεις.

Τέλος, **τα κριτήρια αξιολόγησης** διαχωρίζονται σε πάγια, που είναι γνωστά στους/στις διδάσκοντες/-ουσες της Θεματικής Ενότητας, και επιμέρους, που διαμορφώνονται από τους/τις Καθηγητές/-τριες Συμβούλους για κάθε θέμα. Τη λειτουργία των πάγιων κριτηρίων στην ΘΕ ΕΚΠ65 έρχεται να επιβεβαιώσει η έρευνα των Παναγιωτακόπουλου και Κουστουράκη (2001α) διαπιστώνοντας ότι οι Καθηγητές/-τριες Σύμβουλοι της ΘΕ ΕΚΠ65 χρησιμοποίησαν πιο σαφείς και συγκεκριμένες αξιολογήσεις σε σχέση με άλλους ΣΕΠ του ΕΑΠ κατά τη διόρθωση μιας δοθείσης Γραπτής Εργασίας χωρίς κοινά κριτήρια αξιολόγησης. Οι φοιτητές/-τριες χρειάζονται κριτήρια που είναι συγκεκριμένα και κατανοητά (Σιούλης & Γαρδικιώτης, 2013) και δίνονται γραπτά και με σαφή τρόπο, ώστε να είναι προσιτά σε όλους (Morais, 2002). Η απουσία κριτηρίων στερεί τους/τις φοιτητές/-τριες από τη δυνατότητα ακαδημαϊκής υποστήριξης και καθοδήγησης, όπως είναι η αναγνώριση/κατανόηση εννοιών - η ενημέρωση για τις απαιτήσεις - η πληροφόρηση για τη δομή της εργασίας (Hunter & Doherty, 2011) και έντιμης/αξιόπιστης αξιολόγησης (Ματραλής, 1998β), αλλά και τους/τις Καθηγητές/-τριες Συμβούλους από έναν οδηγό αντικειμενικής αξιολόγησης.Ε. Η αξιοποίηση των πολυκειμένων

Βάσει του τελευταίου ερωτήματος, διαπιστώνουμε ότι τα πολυκείμενα του Συντονιστή **αξιοποιούνται από τους/τις φοιτητές/-τριες** για να κατανοήσουν το περιβάλλον στο οποίο σπουδάζουν, για να αποδεχτούν έννοιες, να μεταβάλλουν τη στάση τους, να μάθουν εφαρμόζοντας στην πράξη ό,τι μελέτησαν, να παράγουν προσωπικό έργο. Στη **διδασκτική πράξη** τα πολυκείμενα δίνουν τις κατευθύνσεις, συνεισφέρουν στην επιστημονική και μεθοδολογική καθοδήγηση των Καθηγητών/-τριών Συμβούλων, βοηθούν στη συνεργασία των διδασκόντων/-ουσών και στη δημιουργία κλίματος συνοχής. Τέλος, τα επισυναπτόμενα κείμενα μελέτης, το συμπληρωματικό υλικό, οι εικόνες ή το βίντεο που συνοδεύουν τα θέματα συμβάλλουν στον **εμπλουτισμό** και την **επικαιροποίηση** του Εκπαιδευτικού Υλικού.

Τα συμπεράσματα της έρευνας στην πράξη

Ένα από τα σημαντικότερα αποτελέσματα της έρευνας είναι ότι αναδείχθηκαν καλές πρακτικές για την αρτιότερη διαμόρφωση των θεμάτων των Γραπτών Εργασιών σε μορφή και περιεχόμενο. Σύμφωνα με τη Βοηθό Συντονιστή της ΘΕ ΕΚΠ65 για το ακαδημαϊκό έτος 2016-2017, τα παραπάνω συμπεράσματα αποτέλεσαν χρηστικό οδηγό κατά τη συνεργασία της με τον Συντονιστή για τη διαμόρφωση ολοκληρωμένων, πολυμορφικών θεμάτων ΓΕ. Ως κύρια επιδίωξη πλέον κάθε θέματος ΓΕ τέθηκε η ανάπτυξη σαφών υποστηρικτικών για τον φοιτητή οδηγιών εκπόνησης του εκάστοτε θέματος ΓΕ, με τη λογική τήρησης των προδιαγραφών που ορίζει το πρότυπο ενός ποιοτικού εξ αποστάσεως εκπαιδευτικού υλικού, δηλαδή, καταγραφής των ρημάτων της στοχοθεσίας, αισθητικά προσεγμένη και λειτουργική μορφοποίηση του κειμένου της εκφώνησης, ρητή αναφορά σε προαπαιτούμενα, δεδομένα, ζητούμενα, αλλά και κριτήρια αξιολόγησης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Bloxham, S. & West, A. (2007). Learning to write in higher education student's perceptions of an intervention in developing understanding of assessment criteria. *Teaching in Higher Education*,12(1), 77-89.

- Γεροτόλιος, Θ. (2014). *Ο ρόλος του εκπαιδευτικού υλικού στην υποστήριξη της αυτονομίας των εξαποστάσεως φοιτητών: Μια έρευνα σε ΚΣ του ΜΠΣ Σπουδές στην Εκπαίδευση του ΕΑΠ*(Διπλωματική Εργασία). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Γκικόσος, Ι. & Κουτσούμπα, Μ. (2005). Θεωρητικές προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού στην ΑεξΑΕ. Στο Π. Βασάλα, Ι. Γκικόσος, Μ. Κουτσούμπα, Α. Λιοναράκης, Μ. Ξένος & Χ. Παναγιωτακόπουλος, *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές* (σσ. 39-52). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Hsieh, H.-F. & Shannon, S. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research, 15*, 1277-1288.
- Hunter, K. & Docherty, P. (2011). Reducing variation in the assessment of student writing. *Assessment & Evaluation in Higher Education, 36*(1), 109-124.
- Κόκκος, Α. (1998). Αρχές Μάθησης Ενηλίκων. Στο Α. Κόκκος & Α. Λιοναράκης, *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Σχέσεις διδασκόντων-διδασκομένων* (Τόμος Β, σσ. 19-51). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Koumi, J. (2005). Pedagogic design guidelines for multimedia materials: a mismatch between intuitive practitioners and experimental researchers. *European Journal of Open, Distance and e-Learning, 11*. Ανακτήθηκε στις 30/5/2016 από: http://www.euodl.org/materials/contrib/2005/Jack_Koumi.htm
- Krathwohl, D. (2002). A Revision of Bloom's Taxonomy: An Overview. *Theory into Practice, 41*(4), 2012-2018.
- Κυριάκου, Π. (2004). *Η Εκπόνηση Γραπτών Εργασιών: Ένα αποτελεσματικό εργαλείο μάθησης για τους φοιτητές που σπουδάζουν σε ένα εκπαιδευτικό σχήμα εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης* (Διπλωματική Εργασία). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Λιοναράκης, Α. (2001). Ανοικτή και εξ αποστάσεως πολυμορφική εκπαίδευση: Προβληματισμοί για μια ποιοτική προσέγγιση σχεδιασμού διδακτικού υλικού. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Απόψεις και Προβληματισμοί για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης* (σσ. 33-52). Αθήνα: Προπομπός.
- Λιοναράκης, Α. (2010). Εξ αποστάσεως και συμβατική εκπαίδευση: συγκλίνουσες ή αποκλίνουσες δυνάμεις; Στο *Παράλληλα Κείμενα για τη Θεματική Ενότητα «Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση»*. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Λιοναράκης, Α. (2014). Ταξινόμηση και διαμόρφωση μοντέλων επιστημονικού λόγου για σχεδιασμό και ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Καινοτόμες Διδακτικές Πρακτικές – Γραπτός Επιστημονικός Λόγος* (σσ. 6-22). Αθήνα: Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. Ανακτήθηκε στις 30/5/2016 από: <http://www.slideshare.net/antonislionarakis/ss-40580123>
- Λιοναράκης, Α. & Παπαδημητρίου, Δ. (2002). *Συγκριτική Μελέτη Ανοικτής εξ Αποστάσεως & Συμβατικής Εκπαίδευσης: Προκαταρκτικά Δεδομένα της Ποιότητας της Μαθησιακής Εμπειρίας*. Ανακτήθηκε στις 30/5/2016 από: <http://www.epyna.eu/modules.php?name=News&file=article&sid=514>
- Λιοναράκης, Α., & Σπανακά, Α. (2010). Η Βελτιωτική αξιολόγηση στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. *Open Education-The Journal of Open and Distance Education and Educational Technology, 6*(1&2), 195-200.
- Leydon, J., Wilson, K. & Boyd, C. (2014). Improving Student Writing Abilities in Geography: Examining the Benefits of Criterion-Based Assessment and Detailed Feedback. *Journal of Geography, 113*(4), 151-159.
- Μανούσου, Ε. (2008). *Προδιαγραφές παιδαγωγικού πλαισίου για την εφαρμογή πολυμορφικής, συμπληρωματικής εξ αποστάσεως, περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε μαθητές πρωτοβάθμιας, ολιγοθέσιων και απομακρυσμένων σχολείων της Ελλάδας* (Διδακτορική Διατριβή). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Μαρκάκης, Γ. (2007). *Διερεύνηση των παιδαγωγικών πρακτικών των διδασκόντων στο ΕΑΠ όπως διαφαίνονται μέσα από τα σχόλια στις γραπτές εργασίες των φοιτητών* (Διπλωματική Εργασία). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Ματραλής, Χ. (1998β). Εργασίες Αξιολόγησης. Στο Α. Κόκκος, Α. Λιοναράκης, Χ. Ματραλής, & Χ. Παναγιωτακόπουλος, *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Το εκπαιδευτικό υλικό και οι νέες τεχνολογίες* (Τόμος, Γ, σσ. 105-150). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Morais, A. (2002). Basil Bernstein at the Micro Level of the Classroom. *British Journal of Sociology of Education, 23*(4), 559-569.
- Νικολάκη, Ε. (2010). *Η αυτο-ρυθμιζόμενη μάθηση στην εξΑΕ. Η υποστήριξη και προαγωγή της στο ΕΑΠ* (Διπλωματική Εργασία). Πάτρα: ΕΑΠ.

- Οικονομίδη, Α. (2006). *Η συμβολή της εκπόνησης των Γραπτών Εργασιών στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην ανάπτυξη Ικανοτήτων και Στάσεων στους Ενήλικες Εκπαιδευόμενους στα πλαίσια της Ενηλικιότητάς τους. Διερεύνηση των απόψεων-στάσεων των εκπαιδευομένων* (Διπλωματική Εργασία). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Παναγιωτακόπουλος, Χ. & Κουστουράκης, Γ. (2001α). Η αξιολόγηση των Γραπτών Εργασιών στην ΑεξΑΕ: Οι Αξιολογητές και τα Κριτήρια Βαθμολόγησης. *Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου στην Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Θεματικό Πεδίο: Η Διδασκαλία και η Επικοινωνία στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*. Ανακτήθηκε στις 30/5/2016 από: http://www.eap.gr/news/EXAGGELIA_SYNEDRIOU/synedrio/home-page.htm
- Παναγιωτακόπουλος, Χ. & Κουστουράκης, Γ. (2001β). Η παρουσίαση του διαδικτύου (Internet) στα σχολικά εγχειρίδια της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης: Μια συγκριτική μελέτη. *Μέντορας*, 3(3), 38-61.
- Παππά, Μ. (2008). *Ο ρόλος του Καθηγητή-Συμβούλου στην εκπόνηση των γραπτών εργασιών στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο* (Διπλωματική Εργασία). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Race, P. (1999). *Το Εγχειρίδιο της Ανοικτής Εκπαίδευσης* (μτφ. Ε. Ζέη). Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Robson, C. (2010). *Η έρευνα του Πραγματικού Κόσμου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Σιούλης, Η. & Γαρδικιώτης, Α. (2013). Επικοινωνία φοιτητών εκπαιδευτή σε ένα πλαίσιο εξ αποστάσεως εκπαίδευσης: Αντιλήψεις των φοιτητών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ) για την ανατροφοδότηση των γραπτών τους εργασιών. *Πρακτικά 7^{ου} για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση 'Μεθοδολογίες Μάθησης'* (Τόμος 2, Μέρος Α, σσ. 212-242).
- Σπανακά, Α. (2007). Τα Μαθησιακά Στυλ ως Κυρίαρχος Παράγοντας Σχεδιασμού εξ Αποστάσεως Εκπαιδευτικού Υλικού. *Ανοικτή Εκπαίδευση: Το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 5, 101-111.**
- Σπανακά, Α. (2010). Οι Γραπτές Εργασίες στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Στο Λιοναράκης, Α. & Κόκκος, Α. (Επιμ.) *Υλικό επιμόρφωσης για την ΑεξΑΕ*, Κεφ. 7. Πάτρα: Μονάδα Εσωτερικής Αξιολόγησης και Επιμόρφωσης (ΜΕΑΕ) Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Ανακτήθηκε στις 30/5/2016 από: http://meae.eap.gr/filesupload/training/yliko_ae/ch_7.pdf
- Σπανακά, Α. (2014). Η εργαλειοθήκη ενός δημιουργού/σχεδιαστή εκπαιδευτικού υλικού. Στο Α Λιοναράκης (Επιμ.), *Καινοτόμες Διδακτικές Τεχνικές - Γραπτός Επιστημονικός Λόγος* (σσ. 91-105). Αθήνα: Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης.
- Τουρκοχωρήτη, Ε. (2012). *Η Κριτική Σκέψη στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Μελέτη περίπτωσης το εκπαιδευτικό υλικό της Θεματικής Ενότητας ΕΚΠ65 του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου και η Θεματική Ενότητα Η804 του Open University* (Διπλωματική Εργασία). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Τσίτσα, Π. (2012). *Βιβλιογραφική Ανασκόπηση και Διατύπωση Ερευνητικού Προβλήματος: Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των πολυκειμένων του εκπαιδευτικού υλικού* (2^η Γραπτή Εργασία ΕΚΠ65 2011-2012). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και Τεχνικές Ανάλυσης στην Ποιοτική Κοινωνική Έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
- Tynjälä, P. (1998). Writing as a tool for constructive learning Student's learning experiences during an experiment. *Higher Education*, 36, 209-230.
- Φαναρίτη, Μ. & Σπανακά, Α. (2010). Μεταγνώση και μαθησιακή αυτονομία κατά την εκπόνηση των γραπτών εργασιών. *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 6(1&2, Section one), 138-151.
- Χαρτοφύλακα, Α.-Μ. (2012). *Η διασφάλιση ποιότητας στην παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού Ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης: διαμόρφωση κριτηρίων ποιότητας περιεχομένου* (Διδακτορική Διατριβή). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Χατζηαβραάμ, Α. (2013). *Η συμβολή των Γραπτών Εργασιών της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης στην Εκπαιδευτική Πράξη της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης*. (Διπλωματική Εργασία). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Χουλιάρα, Ξ., Λιοναράκης, Α. & Σπανακά, Α. (2011). Η έννοια της πολυμορφικότητας στο εξΑΕ διδακτικό υλικό: θεώρηση, σχεδιασμός, ζητήματα εφαρμογής. *Πρακτικά 6^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης (6th ICODL)*, (Μέρος Α, σσ. 397-410). Ανακτήθηκε στις 30/5/2016 από: <http://icodl.openet.gr/index.php/icodl/2011/schedConf/presentations>